

Bolyai emlékhelyeim, 13 kopjafa János és Ferenc rokonsága

My Bolyai Memorials, 13 wood carved memorial poles Relatives of János and Ferenc

BANDI Árpád

Ezüstgyopár díjas, Farkas Gyula-emlékermes éltanár,
Marosvásárhely díszpolgára
e-mail: arpad.bandai@yahoo.com

ABSTRACT

I appreciated the work of Bolyais very much. Their family history was missing important parts, which I discovered in my research. I marked the special places important to them with wood carved memorial poles. These stand whiteness to their great memory forever. The great great grandfather of János Bolyai and Pávai Vajna Ferenc was one and the same, namely 4. István Pávai.

KIVONAT

A Bolyaiak munkáját nagyra értékeltem. A családtörténetükből fontos részek maradtak ki, amelyeket kutatásaim folyamán felderítettem és az emlékhelyeket egy-egy kopjafával jelöltem meg, amelyek örökkévalóságuknak tanúi lehetnek. Bolyai Jánosnak és Pávai Vajna Ferencnek egy és ugyanaz az üknagyapja volt, 4. Pávai István.

Kulcsszavak: Apanagyfalu, Domáld, Magyarsülye, Magyarherepe, Melegföldvár,
Algyógy, Dicsőszentmárton, Páva

Apám egy mindentudó mesterember volt. Korán elveszítettem, de magatartását végig megőriztem. Kisiskoláskoromtól a reál tárgyakban remekeltem. Már másodikos koromban felfigyelt rám a tordai tanítónőm, és egy enyhe javaslatot tett szüleimnek tovább tanulás érdekében, így kerültem a keresztúri Orbán Balázs Gimnáziumba. Szüleim anyagi gondjai miatt, csak 2 év megszakítás után folytathattam tanulmányaimat, majd jött a II. világháború, és csak 1946-ban fejeztem be a középiskolát. Édesanyám testvérénél több időt töltöttem Marosvásárhelyen és ott a Bolyaiak városában, figyeltem fel a BOLYAI névre. Közben matematikát végeztem és tanítottam hosszú éveken át, és amikor áthelyezést kaptam Gyulakutára kezdett érdekelni, hogy hol is van DOMÁLD? Kocsit béreltem és úgy a hatvanas években az első domáldi utunk alkalmával sikerült a 72 éves Schmidt János bácsival hosszasan beszélgetni BOLYAI JÁNOSRÓL. Meg is kérdeztem tőle, hogy honnan az a sok információ,...mire ő így válaszolt, hát a temesvári újságokból.

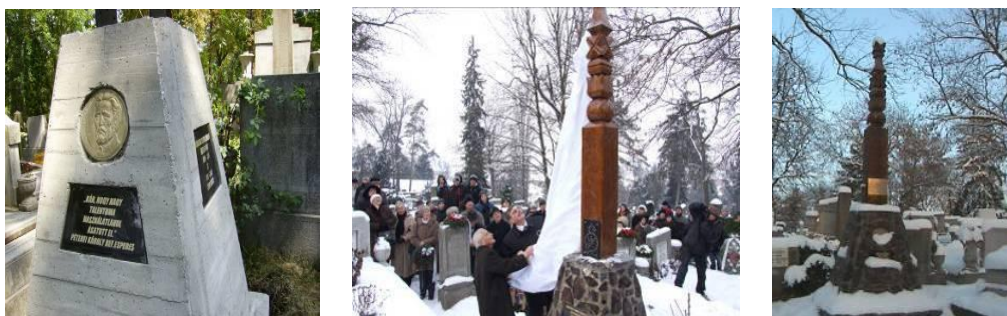
Valószínűnek tartom, hogy rokona lehetett annak a Schmidt Ferencnek, aki sírkövet rendezett Bolyai János eredeti sírjára. Ma Domáld már egy zárandokhely. Sok ideig jeltelen volt Árkosi Benkő Zsuzsanna – Bolyai János édesanyja – sírja, de úgy a nyolcvanas években az Orbán Balázs Gimnáziumban faragtak egy kopjafát, amelyet nagy utánjárással Weszely Tibor kerítéssel is ellátott, de az ott legeltető juhászok lerontották, eltűzelték. Kérésemre Zima Ferenc sáromberki vállalkozó el is készítette egy új kerítést és az Elektromaros Líceum segédletével helyre tettük.

1. ábra

Emlékhelynek tekintem Bolyai János eredeti sírhelyére emelt kopjafát.

Ez úgy valósult meg, hogy Oláh-Gál Róbert egyik könyvében olvastam ajánlást Dezső bátyám részére, hogy faragjon egy kopjafát az eredeti sírhelyre. Dezső bátyám 2005-ben elhunyt és én vártam-vártam, hogy valaki felvállalja Róbertnek a javaslatát. Időközben közeledett Bolyai János halálának 150. évfordulója és akkor határoztam el, hogy Róbertnek a javaslatát valóra váltom. 2008-ban el is kezdtem a szervezést Bende Sándorral, a református temető gondnokával. Kása Zoltán professzorral kimentünk a temető III. parcellájára és egy korabeli kép, egy ferde fa, egy öreg tanú segített az egykori sírhely meghatározására. Egy valóságos emlékmű alakult ki. Jelentős segítséget kaptam: Illés Kálmántól az IZOREP vezérigazgatójától, Vajda Sándor az IZOREP főmérnökétől, Zima Ferenc sáromberki vál-lalkozótól, Székely Lajos a faragótábor vezetőjétől, Sebestyén Mária az Európa Gimnázium igazgatójától. A kopjafa avatása 2010. január 27-én történt.

2. ábra

Emléktábla a Vársétányon, azon a házon, amely annak a sövényfalú háznak a helyére épült, amelyben Bolyai János családjával kibédi Orbán Rozáliával lakott 1846-1852 között. A hely meghatározás egy korabeli osztrák térkép alapján történt, melyet Orbán János muzeológustól kaptam, és melyen szerepelnek Orbán Rozália szomszédai is.

3. ábra

Felirat nélküli címeres sírkő. Így szerepelt a temető sírkő múzeumában. A címer alapján azonosítottam, mert a Kakutsiak címerét ismertem fel rajta. Ott található a ravatalozó mögött. Homokkőből készült. Ma már újra belepte a moha, ápolásra vár. Akkor megszerveztem a felújítását, amit Vajda Sándor - az IZOREP főmérnöke vállalt is - látható munka közben. Emlékhelynek tekinthető, mert Kakutsi

János - királyi táblabíró, nemes ember -, Pávai Vajna Krisztina édesanyjának, Kakutsi Klára testvére volt, Kakutsi Klára pedig Bolyai Farkas anyai nagyanyja volt.

4. ábra

Az 5. ábrán Apanagyfaluban (Nuseni) láthatjuk Bolyai János szobrát. Ezt a szobrot Traian Gheorghie Dascal-a falu egykori fogorvosa adományozta a településnek, mit sem tudva arról, hogy Bolyai János ősei, az Apafiak gyökerei – Apanagyfaluba vezethetők vissza. Ő értékelte Bolyai János lángelméjét és a szoborral tisztelni akart emlékének. Telefonon beszéltem vele és elmondta, hogy Vlad Pruna szobrászt bízta meg, hogy utazzon le Vásárhelyre, és keressen mintát az alkotáshoz. Mondhatni, hogy sikeres volt. Az elmondása szerint a szobor állításnál jelentős szerepet töltött be a faluból Damó Mária magyar szakos tanárnő, akinek a könyvtárában ott találtam Kádár József Szolnok-Dobokavármegye monográfiáját. A település Beszterce megyében van. Vonattal mentem először a Szamos menti Bethlen városkáig. Onnan délre 10 km-re gyalog indultam.

5. ábra

A következő nagy vállalkozásom úgy kezdődött, hogy 2009 decemberében meghívott Kovászna városkába Gazda József előadást tartani a Fábíán Ernő Népfőiskolán Bolyai Jánosról. Az előadás után hozzám jött egy régi kedves tanítványom, Murvai Buzogány László, aki fizikatanár volt a Zabola községhez tartozó Székelytamásfalván és rosszalólag figyelmeztetett, hogy nem mondtam semmit Krisztináról - azaz Pávai Vajna Krisztináról. Páva falucska is Zabola községhez tartozik. Igaza volt, és én akkor határoztam el, hogy kutatni fogom a Bolyaiak női felmenőit. Először Rónay Elemér által szerkesztett Bolyaiak család történetét vettem a kezembe. Ő Bolyai Gergely és Bak Endre szentkatolnai katolikus kanonok kéziratai alapján f.kápolnai helyett s-kápolnait írt, vagyis Felsőkápolna helyett Szentkápolnát. Ilyen nevű település nem is létezik a világon. Többszörösen is bizonyítható, hogy felsőkápolnai Kakutsi Kláráról van szó, aki Pávai Vajna Krisztinának az édesanyja volt és ő pedig Földvári Erzsébet leánya (Lásd BBTE ref. tanárképző karának kiadványa). Földvári Erzsébet - Kakutsi György felesége - Apafi Erzsébet leánya. A Bethleneknek és az Apafianak közös őse SAROLTA, Szent István nővére. Így említhetjük Bolyai János női felmenőit: Pávai Vajna Krisztina, Bolyai János nagyanyja; felsőkápolnai Kakutsi Klára, Bolyai János dédnagyanyja; melegföldvári Földvári Erzsébet, Bolyai János üknagyanyja; apanagyfalusi Apafi Erzsébet, Bolyai János szépnagyanyja, és Sarolta - Szent István nővére, Bolyai János ősnagyanyja. Ezeknek az emlékére egy-egy kopjafa áll Marosvásár-helyen, a SAPIENTIA EMTE Bolyai Parkjában - Berek Lajos ezredes Bolyai János szobrával. Ez a Bolyai park illet a *Tudomány Fellegvárához*.

6. ábra

Magyarherepe Maros megye határán található település. Akkor figyeltem fel rá, amikor olvastam az interneten Pávai V. Miklós levelét Bolyai Farkas unokájához, amit dr. Szabó Péter Gábor, a Szegedi Egyetem előadója tett olvashatóvá az Akadémiai levéltárból. Gondot okozott nekem, hogy miért írta Herepéről a levelet? Pávai Miklósnak az első felesége Kakutsi Klára volt és az 1778-ban elhunyt. Miklós Ferenc fiával Domáldról Melegföldvárra ment, mert az anyai örökség jussán ott kaptak birtokot. Miután Ferenc fia megnősült, Miklós visszakerült szülőfalujába Magyarsülyébe. Sülye Fehér megyében van, de alig 2 km távolságra Herepétől. Herepén újra nősült. Ott jelentős tisztségeket töltött be. 1783-84-ben a herepei ref. egyház gondnoka volt, a nem messze lévő Dicsőszentmártonban törvényszéki ülnök. Ebből a házasságból József nevű fiának született egy Elek nevű híres geológus fia. Bolyai Farkas nagyapját Pávai V. Miklóst Magyarherepén temette el Kádár József prédikátor, 1797 március 21-én.

7. ábra

Magyarsülye, Bethlen Gábor 1621-ben címer levelet adományozott I. Pávai István lovas hadnagynak a vele járó juttatásokkal. Így lettek a pávaiakból sülyeiek. Kádár József Szolnok-Doboka vármegye monográfiájában már úgy említi Pávai Miklóst, mint sülyei Pávai Miklós. IV. Pávai Istvánnak nagy családja volt. Érdeemes megjegyezni, hogy a Pávai és a Kakutsi családokban iker házasság történt. Pávai V. Miklós első felesége felsőkápolnai Kakutsi Klára volt és Pávai V. Zsuzsanna férje felsőkápolnai Kakutsi György, aki 1784-ben Hunyad és Zaránd megye alszolgabírója volt. IV. Pávai István egy aranyozott ezüst poharat adományozott 1696-ban a sülyei református egyháznak, amit ma is használnak. Magyarsülyébe két emlékkopja áll, egyik IV. Pávai István emléket őrzi, állítója a kolozsvári EMT, és egy emlékkopja Pávai V. Miklós emléket őrzi, állítója Bandi Árpád és gyulakuti tanítványai.

8. ábra

Páva, a Vajnák ősi fészke. Ide két emlékkopját állítottam, a kis iskola udvarába.

Az egyik I. Pávai István lovas hadnagy emlékét őrzi, aki 1621-ben címerlevelet kapott Bethlen Gábertől. Az emlékkopja állító az Orbaiszéki Pedagógusok Szövetsége és a Kőrösi Csoma Sándor Líceum. A másik emlékkopjafa Pávai Vajna Péter lovas hadnagy emlékét őrzi, aki Hunyadi János csapatával 1442-ben kiűzték a törököket Erdélyből. Az emlékkopja állító az Erdélyi Közművelődési Egylet Maros Megyei Szervezete.

9. ábra

Melegföldváron egy emlékkopja áll id. felsőkápolnai Kakutsi György emlékére, aki Földvári Erzsébetnek a férje volt, Kakutsi Klára, György, Sándor és János apja, Bolyai Farkas dédnagyapja volt. Az emlékkopja állítása 2019. május 19-én történt.

10. ábra

Még két kopjafa készen várakozik a felállításra. A 12. Kakutsi Sándor emlékét őrzné Dicsőszenmártonban, aki a maga idejében Kis-Küküllő vármegye alispánja volt. Az állítást vállalta Gyergyóalfalu Szakközépiskolájának Bencző Piroska osztálya.

A 13. emlékkopját a segesvári Gaudeamus Alapítvány állítja Kakutsi György emlékére Algyógyon, mert Hunyad-Zaránd megyében alszolgabíró volt a maga idejében.

Felsőkápolnai

Kakutsi Sándor

Bolyai Farkas

anyai nagyanyja testvére

emlékére állítja e fát

Gyergyóalfalu

Sívér Elek Szakközépiskola

Bencző Piroska osztálya

2020.

Felsőkápolnai

Kakutsi György

Bolyai Farkas

anyai nagyanyja testvére

emlékére állítja e fát a

Segesvári

GAUDEAMUS

Alapítvány

2020.

Pávai Vajna Ferenc a családfáját kezdetben egy juhász ismételt elmondása szerint írta le. Ez hibás, mert Pálmai József levéltáros szerint Bolyai Jánosnak és Pávai Vajna Ferencnek egy és ugyanaz az üknagyapja volt, IV. Pávai István.

A kettőjük dédnagyapja, Miklós és Ferenc testvérek voltak.

Ha messzebb láttam mint más emberek, az azért volt, mert óriások vállán álltam.
(Sir Isaac Newton)

FORRÁS ÉS KÖNYVÉSZET

Kádár József: Szolnok-Dobokavármegye monográfiája
BBTE Református Tanárképző karának kiadványa
Kolozsvári Református levéltár
Dr. Kovács Mária Márta és Orbán János muzeológusok
A világháló és helyszíni szemle